

הדילמות הכורדיות של ישראל

גליה לינדנשטראוס | 26 בדצמבר, 2024 | גיליון 1929

לאחר נפילת משטר בשאר אל-אסד גבר האיום מצידה של טורקיה על המשך קיומו של הממשל האוטונומי בצפון מזרח-סוריה, שבו יש דומיננטיות לכורדים. התפתחות זאת יוצרת עבור ישראל מספר דילמות. ראשית, עולה השאלה מה יקרה אם ארצות הברית תחליט להסיג את כוחותיה מצפון-מזרח סוריה. שנית, לנוכח ההשפעה הרבה שתהיה לטורקיה בסוריה בעידן פוסט-אסד, תמיכה ישראלית משמעותית במאבק הכורדי עשויה לגרום לתוצאה הלא-רצויה של נוכחות צבאית טורקית בדרום סוריה – אזור של ישראל עניין מיוחד במתרחש בו. לבסוף, פיצולים פנימיים בקרב הכורדים והעובדה שישראל תומכת מסורתית במפלגה כורדית בצפון עיראק, המתנגדת לפעילות המחתרת הכורדית, מעלה תהיות האם נכון לישראל לתמוך בשלוחה הסורית של המחתרת הכורדית, הדומיננטית בצפון-מזרח סוריה.

הצלחת הכוחות המורדים בסוריה להביא להפלת משטר בשאר אל-אסד טלטלה את המדינה והביאה להכרזה על מצב חירום בממשל האוטונומי בצפון-מזרח סוריה (AANES), שבו יש דומיננטיות לכורדים ובפרט ל-PYD – השלוחה הסורית של המחתרת הכורדית, ה-PKK¹. מאז הפלת אסד היו התנגשויות בין הצבא הסורי הלאומי, ה-SNA (אוסף מיליציות הפועלות בצפון סוריה בהכוונה טורקית) לבין הכוחות הדמוקרטים הסורים, ה-SDF (מיליציה הזוכה לתמיכה אמריקאית, המשלבת כוחות ערבים, כורדים, ומיעוטים נוספים, אך [בדומיננטיות פיקודית](#) של הכוחות הצבאיים של ה-PYD) בעיקר מערבית לנהר הפרת. בנוסף דווח ריכוז כוחות טורקים בסמוך לעיר קובני, שבקרבת הגבול עם טורקיה ושבה רוב כורדי והיא אף בעלת חשיבות סמלית גבוהה עבור הכורדים לאור הקרב הקשה שהתקיים שם עם המדינה האסלאמית (2014 – 2015). שר החוץ הטורקי, הקאן פידאן, התייחס למתרחש בצפון-מזרח סוריה וטען שעל כל ההנהגה הצבאית של השלוחה הסורית של המחתרת הכורדית, הכוללת גם כורדים טורקים ואיראנים, לעזוב את סוריה, וכן גם המפקדים הסורים. מפקד ה-SDF, מזלום עבדי, הביע נכונות לדה-מיליטריזציה של קובני ולקיום פטרולים של כוחות צבא ארצות הברית על מנת לפקח על כך.

¹ המחתרת הכורדית, ה-PKK, שהוכרזה כארגון טרור בין היתר בארצות הברית ובאיחוד האירופי הקימה כבר ב-2003 את השלוחה הסורית, ה-PYD. לאחר פרוץ מלחמת האזרחים הצליחו הכורדים, בדומיננטיות ה-PYD לשלוט בשלושה קנטונים בצפון המדינה. ואף ליצור רצף גאוגרפי בין שני קנטונים שיצר את מה שלימים הפך לממשל האוטונומי בצפון-מזרח סוריה, אך לאחר מבצע "ענף הזית" של צבא טורקיה ב-2018, הם איבדו שליטה בקנטון הצפון-מערבי (עפריין).

רבים רואים את הפלת אסד כהישג גדול עבור טורקיה, אשר בלטה בהתנגדותה למשטר אסד וחמישה ארגוני מורדים נגדו. התייחסות הממשלה הטורקית לסוריה היא מורכבת, מכיוון שהיא גם נוגעת להתמודדות של טורקיה עם המיעוט הכורדי שבתוכה (כחמישית מהאוכלוסייה). לפני הפלת אסד היו ניסיונות להחיות את תהליך ההידברות עם מנהיג ה-PKK, עבדוללה אג'לאן, הכלוא בבידוד בטורקיה. מפרספקטיבה טורקית, החלשת ה-PYD בצפון-מזרח סוריה עשויה לסייע להחליש את עמדת המיקוח של ה-PKK. נראה שקיים פיתוי גדול מבחינת טורקיה לפעול, אם בעקיפין דרך ה-SNA ואם ישירות באמצעות מבצע צבאי, להסיג לאחור הישגים שהגיעו אליהם הכורדים מאז פרוץ מלחמת האזרחים בסוריה, וביתר שאת, הישגים בדעת הקהל המערבית שה-SDF הגיעו אליהם עקב תרומתם להבסה הטריטוריאלית של המדינה האסלאמית. טורקיה כבר יצאה בין השנים 2016-2019 לשלושה מבצעים צבאיים, שבמסגרתם פעלה כנגד הכורדים בצפון סוריה, ושטחים שעליהם השתלטה עברו תהליך "טורקיפיקציה". הימצאות מרבית מאגרי הנפט של סוריה בשטח של הממשל האוטונומי בצפון-מזרח סוריה עשויה גם להוות מוטיבציה לפעול נגדו על מנת לתרום לביסוס ממשל מרכזי בסוריה בעידן פוסט-אסד. בה בעת, נרשמו כבר עריקות של גורמים ערבים מה-SDF - מה שיחליש את עוצמתו (ההערכות הן שה-SDF מורכב מכ- [100,000 איש](#), יותר ממחציתם אינם כורדים).

ההתפתחויות בצפון-מזרח סוריה יוצרות שלוש דילמות עבור ישראל:

הדילמה הראשונה נוגעת לשאלה לגבי המשך נוכחות הכוחות האמריקאים בסוריה ([כ-2000 חיילים](#)). לישראל יש אינטרס שהכוחות האמריקאים יישארו בסוריה, בין היתר עקב חשיבותם לניתוק הגשר היבשתי האיראני דרך עיראק וסוריה לחיזבאללה בלבנון. כוחות אלה היו אפקטיביים מרבית הזמן, למרות מספרם המוגבל, בשמירה על היציבות באזורי הצבתם. עם זאת, בהקשר זה קיים גם אינטרס אמריקאי לא מבוטל - שמירה על כך ששרידי המדינה האסלאמית לא ירימו שוב ראש (בפרט אלו הכלואים בבתי הכלא באזור האוטונומי בצפון-מזרח סוריה), מחויבות ערכית ל-SDF שנלחם נגד המדינה האסלאמית, ותמיכה חוצת מפלגות בקונגרס בשמירה של מידת אוטונומיה לכורדים מול כוונות טורקיה לגבי האזור. מצד שני, בכהונה הראשונה של הנשיא דונלד טראמפ הוא היה קרוב להוצאת הכוחות האמריקאים מסוריה ורק מאמצים של הרגע האחרון, כולל אלו של הפנטגון, מנעו נסיגה זו. כמו כן, ניכר שמאז הפלת אסד, האמריקאים לוחצים על ה-PYD לגלות גמישות מול טורקיה, לוותר על חלק מהזכויות האוטונומיות שהיו להם עד היום, ואף לוותר על שליטתם על שטחים מערבית לנהר הפרת. השאלה שעולה בהקשר זה היא, מה תעשה ישראל אם ארצות הברית תחליט לסגת. לנסיגת הכוחות האמריקאים ולמידת הפגיעה בהרתעת טורקיה וה-SNA מלפעול נגד הכורדים תהיה משמעות אופרטיבית וסמלית רבה. במצב כזה, לו ישראל תרצה לסייע ל-PYD, היא לא תוכל להסתפק בעזרה הומניטרית מוגבלת, כפי שסיפקה במהלך מלחמת האזרחים בסוריה לקבוצות מורדים שבהם תמכה. קשה לכן להאמין שישראל תפעל משמעותית אם הכוחות האמריקאים יצאו.

הדילמה השנייה נוגעת לשאלת יחסי ישראל-טורקיה לאור המתרחש בסוריה. אף שהיחסים במשבר, בגלל המצב ברצועת עזה והתמיכה החד-משמעית של טורקיה בחמאס, ההתפתחויות בסוריה מצריכות קשב מוגבר מצד ישראל לצד הטורקי. בעוד שבמהלכה של מלחמת האזרחים בסוריה לא הייתה התנגשות של ממש בין אינטרסים ישראלים, שהיו בעיקר לגבי המתרחש בדרום סוריה, לבין האינטרסים הטורקים שהתמקדו בעיקר בצפון סוריה, הרי שההתרחבות המשמעותית בהשפעה הטורקית למתרחש בכל המדינה הסורית משנה את התמונה. עם זאת, מאזן האינטרסים נותר כזה של ישראל יש עניין מוגבל במתרחש בצפון-מזרח סוריה ולעומת זאת יש לה אינטרס משמעותי להגן על גבולותיה, למנוע חדירת גורמים עוינים, ולמנוע מצב של חידוש משלוחי הנשק מאיראן דרך סוריה לחיזבאללה. מידת התמיכה שככל הנראה יצטרך ה-SDF בעתיד הקרוב היא רבה ותמיכה ישראלית, אם תסופק, תיתפס בטורקיה כשבירת כלים. על ישראל להיות מודעת למשמעויותיה.

יצוין בהקשר זה, שהתמיכה האמריקאית ב-PYD, על אף הניסיון לעמעם תמיכה זאת על ידי הקמת ה-SDF הכולל גם כוחות ערביים, עוררה תרעומת באנקרה ותרמה למתח הגובר ביחסי טורקיה-ארצות הברית מאז ממשל אובמה. גם בראיה מצומצמת יותר, לאור הדיאלוג שישראל תיאלץ לקיים עם טורקיה על התהוות המדינה הסורית העתידית, אתגר ישראלי לאינטרסים של טורקיה בצפון סוריה יגביר את הסיכוי לכך שכוחות צבא טורקיים יפרסו בדרום סוריה (בתואנות של הגנה על הריבונות הסורית, וזאת בנוסף לסיוע לאימונים של הצבא הסורי לאחר שיאורגן מחדש, אשר קרוב לוודאי יחומש על ידי התעשייה הצבאית הטורקית).

הדילמה השלישית נוגעת לפיצולים הפנימיים בקרב הכורדים, שהם קבוצת מיעוט במספר מדינות (טורקיה, עיראק, איראן וסוריה), ומשמעותם לגבי ההתנהלות הישראלית. באופן מסורתי, ישראל תמכה במפלגה הדמוקרטית הכורדית - ה-KDP - הפועלת בצפון עיראק, שלה יחסים מתוחים עם ה-PKK וה-PYD. על ה-KDP מופעלים לחצים כבדים מכיוונה של טורקיה לא לתמוך ב-PYD ובמקום זאת לחזק בסוריה את המועצה הלאומית הכורדית, ה-KNC - ארגון גג של גורמים כורדים שאינם קשורים ל-PYD. עד היום לא הצליחה ה-KDP לחזק משמעותית את ה-KNC, אך אפשר שהאירועים האחרונים והלחץ האמריקאי על ה-PYD לגלות עמדות פשרניות יותר יפתחו פתח לחיזוקו. תמיכה ישראלית ב-PYD תוסיף לחצים על ה-KDP מצד טורקיה, וישראל צריכה להיות קשובה לכך לאור האינטרסים שיש לה בשמירה על מערכת יחסים זו, החשובה לאור ההשפעה המרכזית של ה-KDP בצפון עיראק.

בכל מקרה וללא קשר להתנהלות הישראלית, טורקיה מאשימה את ישראל בתמיכה ב-PYD וב-PKK בכוונה לפגוע גם בה. עם זאת, יש הבדל בין תיאוריות קונספירציה, גם אם הן נפוצות בדעת הקהל ובקרב גורמי ממשל, לבין אישוש להם, שיצריך התנהלות אחרת מצידה של אנקרה מול ישראל. בנוסף יוזכר, כי על אף תמיכה רטורית בעצמאות כורדית, שמשמיעים פוליטיקאים ישראלים מעת לעת, כאשר תוצאות משאל העם שנערך באזור האוטונומי הכורדי בצפון עיראק ב-2017 היו תמיכה גורפת בעצמאות, ומשאל העם הוביל למעשה להטלת מצור

על האזור האוטונומי הכורדי על ידי המדינות השכנות ולכיבוש שטחים על ידי בגדאד, ישראל לא הייתה יכולה וככל הנראה אף לא ניסתה לעצור התפתחות זאת.

ההתבטאויות הפומביות הישראליות הנוכחיות לטובת הכורדים בסוריה, בפרט של שר החוץ גדעון סער, נועדו ככל הנראה ללחוץ על ארצות הברית לא לסגת מצפון-מזרח סוריה. אך נראה שלארצות הברית יש גם סיבות משל עצמה להשאיר שם כוחות. אם תחליט לסגת, נראה שההתבטאויות הישראליות יישארו ריקות מתוכן ולכן יש להפעיל שיקול דעת לגבי המשך השמעתן. אם ישראל מעוניינת בטובתם של הכורדים בצפון-מזרח סוריה, היא יכולה לגלות תמיכה בתהליך הדיפלומטי בין המערב לטורקיה וה-PYD, שבמסגרתו יתקיים דיאלוג על מידת האוטונומיה הכורדית בסוריה של עידן פוסט-אסד.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט